

Александар Т. ХРИСТОВ

АСНОМ И ИЗГРАДУВАЊЕ ОСНОВИ НА ЗАЕДНИЧКИ ЖИВОТ НА МАКЕДОНСКИОТ НАРОД СО ЈУГОСЛОВЕНСКИТЕ НАРОДИ И НАРОДНОСТИ ВО ЈУГОСЛОВЕНСКАТА ФЕДЕРАЦИЈА

1. Конституирањето на федерална Македонија во југословенската ФЕДЕРАЦИЈА, што се изградуваше во борбата на југословенските народи и народности под раководство на КПЈ против фашистичкиот окупатор, е историска специфичност на Народноослободителната борба и социјалистичката револуција во Југославија. Може да се каже дека нови елементи и белези на федеративните односи кои се градени во меѓунационалните односи во текот на самата Револуција во Југославија остануваат неповторливи во историјата на федерализмот.

Општествено-историските и политичките основи, како и идејните и класните примеси врз кои се градеа новите федеративни односи во текот на самата Револуција заслужуваат пошироки анализи и историски оценки. Ова е потребно да се стори не само за да се сфати она што се создаде во текот на Револуцијата, туку и да се сфати се она што следеше во етапниот развој кон самоуправниот Федерализам.

Почетокот на самата Револуција организирана и раковоно изградувањето на заедничкиот национален и политички живот. Народноослободителната борба внесе нови квалитети во состојбата на војната која се продолжи и по капитулацијата на Кралската воена олигархија и на капитулантската буржоаска пресвртница во сфаќањето на заедничкото и на заедничкиот живот на народите и народностите кои живееше во условите на предвоена Југославија. Самата борба против туѓинската власт во себе ја носеше и пораката за создавање на една нова политичка организација на општеството и врз нови основи влада. Настана нова појава со тоа што војната се продолжи од страна на непокорениот народ, па поради тоа оваа војна носеше карактер на народна и ослободителна, со социјалистички примеси што му ги даваа општествените сили кои се наоѓаа на нејзиното чело.

Народноослободителната борба во Македонија од самиот свој почеток ја санкционира состојбата, што широките маси ја носеа во себе како барање за слободен национален живот на македонскиот народ во заедница со другите народи и народности во Југославија. Оваа заедница треба да му гарантира на секој од нив суверен развоток на националниот, културниот, политичкиот живот и просперитет.

Комунистичката партија на Југославија уште пред војната и посебно непосредно пред почетокот на војната ги инспирира масите, во своите политички и револуционерни стремежи, да ги носат и да ги поддржуваат овие големи идеи. При тоа, КПЈ идејно и организационо ги подготви масите тие да ги остварат овие идеи, внесувајќи реален тренд врзан за историската ситуација во која земјата ќе се најде соочена со избувнувањето на војната.

Факт е дека не беа изненадени со војната, т.е. со фашистичкиот Хитлеров напад врз Југославија. Меѓутоа, немаше никакви дилеми ни во тоа, дека владеечката буржоазија нема да биде во состојба да ја води војната ако не се опира врз расположението на широките народни маси и, пред сè на работничката класа за борба против фашистичката агресија. За жал ова КПЈ своевремено укажуваше и предупредуваше, но таа не остана само на тоа. ЦК на КПЈ наедно со ова создаваше и идејни и организациони основи кои во новите историски услови отвораа широки перспективи за поробениот народ дека војната ќе се продолжи не заради тоа да се вратиме на поранешните услови на животот што ги создале старата Југославија, туку да изградиме еден нов поредок кој ќе биде заснован врз национална рамноправност, слободен и демократски живот и врз едно трајно заедништво на југословенските народи и народности.

Од тие причини, Народноослободителната борба, која се организира под раководство на КПЈ во условите на фашистичката агресија, претставуваше за сите народи и народности во Југославија единствена можна алтернатива да се дојде до национална слобода. Имено, оваа борба своите основи не ги градеше на некаков поставен договор, спогодба или нагодба. Партијата која со години ги упатуваше масите во отворена борба против националното угнетување и беспримерната експлоатација стана фактор на обединување на поробените народи и народности. Деловите на распарчените и сега окупирани југословенски земји поново се најдоа во едно заедништво врз принципот на сопствена и заедничка вооружена борба против заедничкиот непријател. Се одигрува дијалектички процес на обединување на југословенските народи врз трајни основи, во услови на војна и во услови кога земјата е поделена, а во неа се соочуваат различни окупаторски системи.

Работничката класа на Југославија, со својата авангарда Комунистичката партија на Југославија, сите народи и народности на Југославија ги поврзува во еден единствен систем на револуционерен отпор против туѓинската власт и во нив внесува нови сознанија за она што ќе дојде како резултат од нивната заедничка борба и од борбата на секој народ посебно. Оваа специфичност на нашата Револуција е исто така една квалитетна нова компонента во создавањето на федеративните односи и во изградувањето на федеративниот систем во повоенiot развој на нашиот самоуправно-политички систем.

2. Во оценката на историските околности под кои се води вооружената борба на македонскиот народ против фашистичката агресија се јавуваат следните две специфичности. Прво, во самиот почеток на војната се јавуваат две концепции по прашањето на борбата на македонскиот народ против создадената состојба со окупацијата на Македонија и со нејзината поделба. Според едната, што ја претставува Бугарската работничка борба, па поради тоа се укажува на потребата масите да се покренат во акција за промена на владата во Бугарија за демократизација на земјата, односно за подобрување на економскиот и политичкиот живот на земјата. Според другата концепција чиј носител е КП на Југославија, се истакнува потребата од организирана оружана борба на македонскиот народ, како *conditio sine qua non* за опстанок на секој народ во условите на фашистичката окупација.

Врз овие две спротивни концепции и дијаметралности на противречјата се надоврзуваат и нови односи: меѓунационалните односи (помеѓу Бугарија и Македонија) се засниваат врз негирањето на македонската нација и се одбива нејзиното право на претставување во меѓународните односи. Нацијата во случај е „обесправена“ со тоа што таа е сè уште предмет на нџето на македонската нација и се одбива нејзиното право на претставување во меѓународните односи. Нацијата во овој случај е „обесправена“ со тоа што таа е сè уште предмет на „идеолошки дискусии за тоа дали таа постои или не“. Обесправеноста за нејзиниот идеен државно-правен статус се сведува на провинцијата на нацијата посебно се изразува и во тоа што прашањето ција, т.е. се остава тоа прашање да се решава по војната. ЦК на БРП (к) одбива за тоа да води разговор, односно тоа прашање сака да се решава потполно изолирано од вистинските претставници на македонскиот народ.

Во тој контекст, припојувањето на Комунистичката партија на Македонија кон Бугарската работничка партија требаше да го означи и целосното врзување на националните интереси на македонскиот народ за интересите на големобугарскиот националезам. Во основата на овој курс и на оваа „идеолошка“ кон-

цепција се наоѓа идејата за „еден народ во една држава“ и консеквентно на тоа за „една единствена партија во единствената држава“.

Во ваквите услови нема ни место за воспоставување и за утврдување на меѓудржавни односи врз база на федерација, бидејќи во концепцијата за една единствена нација (бугарска и македонска) се содржи идејата на унитаризмот. Овој унитаризам, иако не ги доби своите пошироки контури, се изразуваше во хегемонизмот на Партијата над македонската комунистичка организација. Инсистирањето на БРП (к) да го задржи своето прогонство над македонската комунистичка организација не е ништо друго, туку своевиден хегемонизам на големодржавниот национализам на Бугарија над македонската нација која се стреми кон својата национална слобода. Иако за кусо време се остана само во сферата на меѓупартиските односи, јасно беше дека се работеше за далекусежни историски потфати кои требаше во дадените меѓународни услови да го обезбедат приматот на БРП (к) во донесувањето на одлуки од судбоносно значење за државноправниот статус на Македонија.

КПЈ, во новите историски услови ја истакнува политичката платформа за борба на народите на Југославија против фашистичкиот агресор со јасно изразено барање во таа борба да се решава и правото на самоопределување на секој народ. Во оваа концепција однапред се исклучуваше секаков унитаризам или хегемонија од страна на една над друга нација. Секој народ во борбата против окупаторот ги создава основните историско-политички и општествено-економски претпоставки за својата национална независност и слобода. Заедничката борба обезбедува единство во остварувањето на целите на револуцијата и остварувањето на едно вистинско заедништво врз идејата за конституирањето на братството и единството на народите и народностите на Југославија. Ова заедништво се развива во текот на борбата против окупаторот на таков начин што се создаваат реални основи за целосна победа на идејата за рамноправност и суверенитет на секоја нација.

Трпувајќи од ова право на секој народ на самоопределување и давајќи помош тоа право во воени услови што последно да се изрази и да се гарантира, КПЈ инсистира уште во условите на војната, борбата на секој народ организационо така да се постави, самата да создава реални можности самоопределувањето да биде остварено без секакви примеси на компромиси и спогодби. Во самата борба на секоја нација ѝ е дадена можноста за сопствено самоорганизирање и за сопствена самодејност врз принципот на освојување на власта врзурнагините на окупаторскиот систем и со тоа поставување на основите на атрибутите за остварување на сопствена државност.

Единството на борбата на народите и народностите на Југославија и единството на раководењето на таа борба од страна на КПЈ и Врховниот штаб на НОВ и ПОЈ, внесуваше уште во текот на самата борба и ги изградуваше првите елементи на федеративните односи меѓу народите и народностите на Југославија.

Овие две концепции спротивни една на друга мораа да дојдат во остар судир. Иако тие прво се изразуваа како меѓупартиски конфликт или спорен меѓупартиски однос и несогласување околу барањето на „целисходното“ решавање на статусот на партиската организација во Македонија во услови кога е таа окупирана од страна на Бугарија, не може да се изостави фактот дека во овој случај се работеше за далекусежни последици по судбината на самата македонска нација. Ставот на Шаторов кога се разгледува во контекстот на овие спротивствени две идејни концепции, означува не само кршење на партиската дисциплина поради што тој беше и исклучен од редовите на КПЈ, туку и едно спротивно издајство на интересите на сопствениот народ. Во оваа смисла може да се каже дека меѓупартискиот конфликт настанат со окупацијата на Македонија не значеше само „мешање“ (во неговото буквално значење) на БРП (к) во компетенцијата на Македонската комунистичка организација, туку и нешто повеќе од тоа. Имено, „мешањето“ на БРП (к) во Македонската комунистичка организација содржеше еден широк индекс на повреда на националните права и интереси на македонскиот народ.

3. Правото на македонскиот народ на самоопределување и создавање на своја држава во југословенската федерација содржано е во политичката платформа на КПЈ непосредно пред почетокот на Втората светска војна кога во другите комунистички партии на Балканот сè уште се водеше дискусија околу тоа дали постои или не македонска нација. Тоа им даде на широките народни маси во Македонија поттик нивната борба против ненародните режими во Југославија да се води врз идејно-политичките ставови на КПЈ за македонското национално прашање и со тоа македонскиот народ судбински да се определи за КПЈ.

Стратешките основи на југословенската револуција се, исто така, изградувани врз политичката платформа на КПЈ за создавање на федерацијата, како нова заедница на рамноправни и збратимени народи и народности во Југославија. Така, идејата за остварување на југословенската федерација не беше нова за македонскиот народ кој влезе во оружана борба против окупаторот што се водеше под раководството на КПЈ.

Создавањето на федеративни односи во текот на Револуцијата се движеше во повеќе правци кои претставуваат оригинален пристап во историјата на создавањето на федеративни држави.

Три основни идејно-теоретски поставки ги одредуваат специфичните белези во градењето на федеративните односи во текот на југословенската револуција. Прво, секој од југословенските народи води оружена борба против окупаторот како органски дел од општојугословенската Народноослободителна борба и Револуција. Таа се води под заедничка команда на Врховниот штаб и другарот Тито. Во процесот на овие борби против туѓинската власт, исто така, се создаваат основи кои означуваат радикални промени на одредени подрачја од општествениот и политичкиот живот во земјата.

Формирањето на главните штабови на НОБ и ПО во одделните земји и народноослободителни национални оружени единици претставуваат раскин со старите централистички односи кои беа владеечки во земјата до нејзината окупација. Во тој контекст, Главниот штаб на НОБ и ПО на Македонија, со македонската народноослободителна војска, претставува создавање на нови револуционерни инструкции. Преку нив се воспоставуваат првите федеративни односи со другите субјекти во Револуцијата, а посебно со Врховниот штаб на НОБ и ПОЈ.

Во овие односи се изразуваат и остваруваат заедничките стратешки определувања во борбата против окупаторот за ослободување на земјата.

Второ, Секој народ со сопствени сили води борба за своја слобода, но и за ослободување на другите народи и народности. Се изразуваат и воспоставуваат своевидни елементи на заедништво кое во текот на Револуцијата ќе прими белези на создавање братство и единство како идејна основа на федеративните односи. Стратешките цели на Револуцијата обезбедија создавање на нови форми на власта и со тоа премин на ново општествено-политичко уредување на југословенската заедница. Новите форми на народна власт кои се создаваат во текот на Револуцијата, од своја страна, го поттикнуваат изградувањето на федеративните односи, во кои доминираше суверената волја на секој народ во остварувањето на своето право на самоопределување. Овие федеративни односи кои созреваат во процесот на борбата против туѓинската власт беа појдовни основи во одлуката на АВНОЈ, федерацијата да се озакони како израз на суверената волја на југословенските народи и народности да живеат во заедница врз рамноправна основа..

Трето, Стратешките основи во воспоставувањето на народната власт водеа кон конституирањето на национални држави врз заедништвото и врз создавање на југословенската федерација. Во одговор на прашањето дали прво се создадоа националните држави а потоа федерацијата, не може да се тргнува од класичните правни конструкции. Стратешките основи на ју-

југословенската револуција, врз чии определби се врши целокупната идејна, класна и полититичка надградба, можат да дадат одговор на ова прашање. Имено, овде нема припојување на држави кон создадена федерација, бидејќи народите во процесот на Револуцијата истата ја создадоа како креација на нивната заедничка борба и како израз на нивната суверена волја да се живее во заедничка држава. Поради тоа, овде нема форма пристапување кон федерацијата ниту постојат алтернативни модели, како што е случајот кога државите пристапуваат кон основање на сојуз на држави или државен сојуз.

Сè ова зборува дека се работи за нови појави во создавањето на федерализмот, во кој нашата револуција внесе значајни теоретски премиси.

Објаснувањата за ова треба да се бараат во карактерот на ослободителната борба и револуцијата. Бидејќи хегемон на Револуцијата е работничката класа на Југославија со својата авангарда КПЈ, таа можеше да го оствари единството на историските интереси на секоја нација посебно и на сите нации заедно. Од друга страна, единството на интересите на работничката класа дијалектички се спојува со единството на волјата на секој народ поодделно и на сите заедно. Во изразувањето на суверената волја за признавање на националниот идентитет — како што беше случај со македонскиот народ — недвосмислено се изразуваше и суверената волја да се живее во заедница и заеднички нивоа во новата државна заедница. Во таа смисла може да се говори дека југословенската федерација не е создадена со спогодби или со концесии како што е тоа редовно кога хегемон станува буржоазија на владеачката нација. Сè е ова пресметано на тоа, националното и класното да се согледаат во своето историско единство и како тоталитет. Тоа значи дека КПЈ во решавањето на националното прашање му приоѓа во неизбежните рамки на револуционерната класна борба. Работничката класа, како хегемон на Револуцијата, со решавањето на националното прашање се отвараше себеси и, со револуционерните примени на општествените односи што ги вршеше во текот на Револуцијата, создаваше реални основи за победа на социјализмот во земата. Оваа коегзистентност на борбата за нови општествени односи со борба за национално ослободување, претставува оригиналност на концептот на југословенската Народноослободителна борба и социјалистичка револуција. Во нејзината основа се најде борбата за остварување на револуционерни цели и за национално ослободување.

Сè ова се изрази во одлуките на АВНОЈ како на највисоко законодавно претставничко тело на сите наши народи и народности.

4. Анализата на историските процеси кои доведоа до свикнување на АВНОЈ и од него усвоените одлуки укажуваат дека КПЈ и на Титовиот концепт на правото на југословенските народи на самоопределување е во тоа што во револуционерната практика творечки се применија: марксистичката теорија за нациите. Правото на самоопределување доби нови компоненти, бидејќи народите во него согледаа и една нова димензија; тоа право да го користат и како израз на желбите за заеднички живот во новата држава.

Оваа компонента на заедништвото го прошири обемот на ова право. Македонскиот народ со другите југословенски народи го искористија ова право и за изградување на федерацијата, бидејќи во неа ја согледаа својата иднина и видоа гаранција за непречен сопствен напредок во сите подрачја од општествениот живот.

Сè ова придонесе државноправниот статус на Македонија во текот на НОБ и Револуцијата да не се врзува за сепаратистички идеи за создавање квази независна самостојна држава, надвор од рамките на југословенската федерација.

Голема е заслугата на македонските комунисти односно на КПМ за изградувањето на единството на широките народни маси врз стратешкиот концепт на револуцијата изграден од страна на КПЈ. Со тоа се исклучи секоја друга алтернатива за положбата на Македонија надвор од рамките на југословенската федерација.

Во тој контекст македонскиот народ со своето учество во Револуцијата не ја изградува само својата државност, туку неа ја градеше врз сознанието дека со тоа непосредно ја гради и новата државна заедница на југословенските народи и народности. Оваа општојугословенска идеја ја означува и југословенската федерација како револуционерен чин на сите југословенски народи и народности. АВНОЈ е дело и чин, мисла и барање, желба и синтеза на вековните борби на македонскиот народ, во заедница со сите соседни народи, да изградува сожителство врз рамноправна основа. Впрочем, револуционерните барања на македонските револуционери од претходните етапи ја истакнувале идејата за балканска, за источна и за југославенска федерација — поучени од историските искуства и потреби за опстанок и за одужување на сопствена егзистенција како нација.

5. Авнојските одлуки внесоа нови атрибути во положбата на Македонија во меѓународната заедница. Конституирањето на Македонија како една од федеративните единици во југословенската федерација имаше за последица таа да биде прифатена и од други држави и да се здобие со меѓународно-правен субјек-

тивитет. Со тоа првпат македонскиот народ во својата историја е прифатен во меѓународната заедница со својот национален идентитет. Во тој контекст од посебно меѓународно правно значење се оние државно-правни акти на Отечествено-фронтоска Бугарија со која се отпочна процесот на признавање на Македонците во Пиринска Македонија, правото на самоопределување до отцепување и мирно присоединување кон федерална Македонија во Југословенската федерација.

Во овој историски период од значење се и политичките акции на македонската емиграција во НР Бугарија, која го истакна барањето за промена на нејзиниот статус од политичка емиграција со статус на македонско-национално малцинство.

Независно од тоа што овие процеси беа запрени со објавувањето на резолуцијата на Информбирото, сепак, нивното постоење не може да се заобиколи во оценката за новата положба на Македонија во меѓународната заедница предизвикана со донесувањето на одлуката на АВНОЈ и на оние на АСНОМ.

Негирањето на македонската нација и правото на Македонците во Пиринска Македонија на самоопределување, кое дојде по смртта на Георги Димитров, е само доказ повеќе за оптовареноста на некои политички средини во НР Бугарија сè уште со теретот од буржоаската историографија и од претензиите на бугарската буржоазија околу освојување на Македонија односно околу нејзината прераспределба. Се заборава дека секој напад на одлуките на АВНОЈ, со кои е утврден државниот субјективитет на Македонија, претставува повреда на општествено-политичките основи врз кои се градеше и изградува југословенската федерација.

Сè ова зборува дека со авнојските одлуки се отвори простор македонската нација да се изрази во пошироки меѓународни размери. Со нив се обезбеди и единството на нацијата, иако македонската држава се конституира на еден од деловите на Македонија. Врз Авнојските одлуки Социјалистичка Република Македонија можеше во својот Устав да ја утврди државноста на СР Македонија да се грижи за македонското национално малцинство во соседните земји. Со тоа се афирмира Македонија во меѓународните односи и придонесе за јакнење на пријателството меѓу балканските народи.

6. Во историографијата како и во другите научни дисциплини, посебно во политичката теорија и уставното право, појавата на АСНОМ и неговото место и положба во уставната историја на Македонија е недоволно прикажана. Сè уште недостасуваат посестрани анализи на сè она што претходеше на неговото конституирање, посматрано низ подолг период од борбата на македонскиот народ, за создавање на своја држава.

Поради тоа, појавата на АСНОМ често се сведува на уставно-правна интерпретација во уставниот систем на Југославија, односно на СР Македонија.

Гледано од една поширока историска дистанца на борбата на македонскиот народ за свое национално ослободување и создавање на своја држава, АСНОМ претставува еден историски чин и акт на ослободување на нацијата и на нејзиниот премин во нови општествено-политички рамки. АСНОМ ги преминува рамките на конституирањето на национална држава на македонскиот народ, бидејќи таа се конституира и како нов облик на една поширока општествено-политичка заедница и се вградува како дел од еден поширок федеративен систем. Во таа смисла со АСНОМ се создадоа реални услови македонскиот народ да ги изрази своите, но исто така, и пошироките државни и национални интереси како и стремежите на југословенските народи и народности, да се живее во една рамноправна заедница. Македонскиот народ во АСНОМ ја доби својата национална држава, но и повеќе од тоа. Имено, македонскиот народ со АСНОМ и преку АСНОМ стана рамноправен партнер во изградувањето на југословенската федерација и со тоа стана носител на заедничкиот уставен систем во земјата.

Создавањето на АСНОМ во Револуцијата произлегува од револуционерните стремежи на македонскиот народ. Оттука, АСНОМ не е само парламент во неговото класично значење на зборот. АСНОМ е институција на Револуцијата и претставува нејзино своевидно остварување. Во него се врши синтеза на нацијата и нејзините интереси и се окончува едно историско поглавје од борбата на македонскиот народ за негово самоопределување. Во остварувањето на ова право, македонскиот народ во условите на Народноослободителната борба и Социјалистичката револуција се одигруваат значајни општествено-политички процеси, чие познавање овозможува да се согледа и историското место на АСНОМ во политичката и уставната историја на македонскиот народ.

АСНОМ со своите политичко правни акти и декларации внесе нови сознанија во теоретскиот концепт за правото на народите на самоопределување и нови политичко-идејни процеси во решавањето на македонското национално прашање. АСНОМ ја потврди историската законитост дека националните прашања не се решаваат со насилство и со делби на туѓи национални територии. Југословенската револуција спречи македонското национално прашање да се „решава“ со создавање сфери на влијание и на доминација и со тоа на експанзија врз слободата на македонскиот народ.

АСНОМ го потврди и прошири прокламираното ЗАЕДНИШТВО на југословенските народи и народности и ја зацврсти ег-

зистенцијата на нацијата во пошироки државноправни рамки со градење на меѓунационални односи засновани врз рамноправна основа. Со АСНОМ во широките народни маси во Македонија се внесе свест и сознание дека југословенското заедништво е нивна неотповиклива егзистенционална потреба.

Aleksandar HRISTOV

ASNOM AND BUILDING OF FOUNDATIONS OF MUTUAL LIFE
OF THE MACEDONIAN PEOPLE WITH THE YUGOSLAV
PEOPLES AND MINORITIES IN THE
YUGOSLAV FEDERATION¹

S u m m a r y

The convocation of ASNOM during the Revolution resulted from the revolutionary aim of the Macedonian people for their national and social freedom. ASNOM was not only a parliament in the classical meaning of the word. ASNOM was an institution of the Revolution and represented its results. It contained the aims and interest of the people and ended a historical period of the struggle of the Macedonian people for their right of self-determination.

ASNOM by its practical and legal acts and declarations brought new knowledge to the theoretical concept of the right of people for self-determination and brought new ideological and political processes for solving the Macedonian national question. ASNOM confirmed the historical truth that the national questions should be solved by violence and partition by foreign national territories.

ASNOM confirmed and broadened the recognized mutuality of the Yugoslav peoples and minorities. It enforced the existence of the nation in wider state and legal frames by building international relations based on equal bases. The Macedonian masses came to understand the Yugoslav mutuality in the unavoidable existential needs proclaimed by ASNOM.